

УДК 342.4

Ю. Бисага,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства,
директор Інституту держави і права країн Європи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОСНОВНИЙ ЗАКОН УКРАЇНИ – ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Двадцять років тому українські громадяни отримали Основний Закон, який гарантував їм права та свободи, наблизив Україну до країн із розвинутою демократією й остаточно закріпив незалежність нової європейської держави. 28 червня 1996 року Верховна Рада ухвалила нову Конституцію України. Так Україна найостаннішою з 15 держав, які з'явилися на пострадянському просторі, замінила стару Конституцію. Прийняття нової Конституції України можна визначити як центральну політичну та історичну й культурно-правову подію існування української державності. За своєю історичною значимістю вона може бути порівняна з Усеукраїнським референдумом 1991 року, на якому народ України висловив підтримку державної незалежності. Саме після прийняття власного Основного Закону Україна стала легітимною конституційною державою в сучасному світі.

Коли мова йде про українську Конституцію, одразу ж пригадується Пилип Орлик, славний гетьман, який одним із перших в історії людства в 1710 році виписав першу конституцію, яка на дев'яносто років старша за Конституцію Польщі й на сімдесят років – за Конституцію США. То була перша українська Конституція, тому можна гордитися з того, що батько й мати народили нас українцями.

Не гріх пам'ятати, що ми – нащадки тих, хто, виборюючи власну полі-

тичну практику, створив демократичні статті Конституції Пилипа Орлика ще тоді, коли навколо панувала тиранія монархів. Це глибоке коріння демократичних традицій українського народу в непрості часи відновлення незалежності дало нам змогу досягати згоди через переговори, уникнути кровопролиття чи гострих внутрішніх сутичок, через що пройшли практично всі пострадянські держави. Ми зуміли подолати такі катаклізми, як понад 10000-відсоткова річна інфляція і, всупереч прогнозам «доброзичливців», продемонстрували спроможність нашого державницького духу. Через таке не пройшла жодна нація світу за всю відому історію. За роки незалежності була можливість багато чого навчитися, особливо молодому поколінню.

Важливість Конституції в тому, що вона закріплює в Україні засади державної політики, спрямованої передусім на забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя. Вона заклала серйозні підвалини для розвитку і зміцнення демократичної соціальної та правової держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

Через зміст Конституції проводиться надзвичайно цінна й гуманна ідея про те, що саме держава функціонує для людини, відповідає перед нею за свою діяльність, а не навпаки. Ми все

це сьогодні усвідомлюємо, що інакше й не має бути. Але усвідомлення мало. Адже важливо, щоб Український Народ не просто відчув, а став справжнім джерелом влади, зміг це реалізувати через відповідні органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Воно має в певних формах розвинути у всіх сферах життя суспільства й держави.

Двадцять років від часу прийняття Конституції – це в історичному вимірі незначний відрізок часу. Проте в сучасному українському контексті кожен рік – своєрідна «спресована» історія. Саме життя підтвердило цінність нашої Конституції. І сьогодні завдання всіх державних органів, у тому числі й Президента, і Верховної Ради України, і Кабінету Міністрів України, полягає в тому, щоб якнайповніше використати правовий потенціал основоположного документа держави для утвердження реальної демократії, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, для піднесення умов життя народу на рівень, гідний європейської держави.

Розглядати Конституцію України лише як правовий акт не зовсім правильно. Вона є надзвичайно важливим політико-правовим документом довгострокової дії. Конституція була й залишається Основним Законом держави з вищою юридичною силою, який закріпив на правовому рівні перехід до нового суспільного укладу – до держави вільних громадян – і заклав основи її подальшого розвитку. Відповідно, у безперервному розвитку перебуває й сам Основний Закон. Іншими словами, сьогодні видається такою, що не викликає сумніву, теза про те, що зміст Конституції об'єктивно перебуває в певному русі, в певному пошуку своєрідного наповнення конкретної форми. Основа й сутність Конституції є сталою, а саме наповнення цієї форми, змісту Конституції постійно еволюціонує разом із розвитком держави та суспільства.

Процес становлення конституціоналізму в Україні, як у будь-якій молодій незалежній державі, не завершився з

прийняттям Конституції. Щороку він стає більш динамічним, спрямованим на розв'язання найактуальніших проблем державотворення, становлення дієздатних структур громадянського суспільства в Україні, забезпечення прав і свобод українських громадян. Відбуваються істотні зміни в конституційному законодавстві та правовій системі загалом.

Проте викликають подив поширені міфи про причини недосконалої Конституції. На першому місці серед них такий: цей документ творився впродовж однієї ночі, то, мовляв, чого путнього можна очікувати від фантазії напівсонних депутатів? Сумно чути такі твердження, особливо від тих, кому відомі в деталях усі перипетії минулого конституційного процесу. Жаль, що такі нісенітниці доводяться до розуму й душ молодого покоління. І соромно, що таке відбувається. Бо такими вигадками підривається повага до головного закону держави, чого в цивілізованих країнах намагаються уникати.

У цьому зв'язку, мабуть, варто нагадати, що чинна Конституція не була продуктом раптового депутатського безсоння. Її текст народжувався у творчих пошуках і політичних муках не менше ніж упродовж семи років. До цього процесу залучалися кращі фахівці Української держави. Над нею працювали дві Конституційні комісії. І первісний текст проекту нинішньої Конституції депутати писали на основі напрацювання своїх попередників у Верховній Раді. Тому спроби кинути тінь на цей документ не можуть сприйматися інакше як образа тих, хто сумлінно й віддано працював над Конституцією та наполегливо боровся за її прийняття.

Нам жодною мірою не хотілося б переоцінити нашу Конституцію. Можна багато говорити про її плюси й мінуси, які є результатом можливого на той час політичного компромісу. Але чи ця потреба сьогодні настільки нагальна й пріоритетна для розбудови справді демократичного суспільства, щоб аж іти

на «хірургічне» втручання? Чи головна причина тих проблем, які сьогодні трують українське суспільство, – відносна недосконалість Конституції? Адже загалом наш Документ не гірший за інші європейські конституції. Текст його, як відомо, високо оцінили експерти Ради Європи та інші зарубіжні авторитети з конституційного права. І про це ще не так давно в Україні говорили з гордістю.

Зрозуміло, що суспільні відносини постійно розвиваються, і це потребує корекції правового регулювання. Безумовно, це може торкатися й Конституції. Звісно, можна вдосконалювати та змінювати основний документ держави щорічно, кидати країну в новий вир політичних пристрастей, дискусій і протистояння, витратити життєву енергію, інтелектуальний потенціал і кошти. Адже конституційна нормотворчість – процес, який за своєю природою здатний максимально стимулювати політичну активність населення. І процес далеко не дешевий. Чи не варто було б пригадати іншу історичну практику: Конституція США існує вже понад два століття. Вона не більша за обсягом від Конституції України, звичайно ж, не розписує в деталях регулювання всіх аспектів функціонування сучасної державної машини, захисту прав і свобод її громадян. На її основі тримається стабільність американської демократії. Упродовж понад двох століть до неї було внесено не так і багато змін.

Саме тому ми повинні глибоко усвідомлювати всю відповідальність за стратегію, здійснення й наслідки політичної реформи, що має на меті оновлення Конституції відповідно до нових реалій, збалансування владних відносин у державі, консолідації суспільства. Цю велику та багатогранну роботу можна буде вважати успішною

лише тоді, коли вона внесе реальні позитивні зміни в наше життя, благотворно позначиться на всіх сферах і в усіх вимірах – від народу, держави до конкретної людини й конкретної сім'ї.

Варто виходити з того, що зміни такого масштабу та глибини об'єктивно привносять у суспільство, політичну ситуацію елементи нестабільності, незгод і збурень. Тому вони повинні бути виважені, точно та відповідально розраховані й реалізовуватися в максимально стислі терміни, не порушуючи загальної атмосфери в державі, ритму її економічного життя. Із цих само причин не менш важливо, щоб такі кампанії проводилися якомога рідше.

Ми зростаємо в перманентному тепер без органічного зв'язку з минулими часами. Реальністю є те, що в нас сьогодні здебільшого вдивляється в минуле і значно менше – у майбутнє. Тоді як критично важливо – дивитися в майбутнє й не надто затримуватися в сьогодні. Головне при цьому – дати людям відчуття впевненості.

Маємо пам'ятати, що лише завдяки нашим спільним зусиллям – центральної та місцевої влади, органів самоврядування, еліт, усіх громадян – Конституція запрацює на повну силу. А успіх у всіх наших справах прийде тоді, коли кожен громадянин України не тільки користуватиметься правами та свободами, а й належним чином виконуватиме свої обов'язки.

Переконані, що ми рухаємось у правильному напрямку: до побудови правового суспільства, економічного зростання, соціального захисту, гарантій прав і свобод людини в нашій державі. Безумовно, не всього просто досягнути, на нашому шляху є труднощі та проблеми. Проте, як доводить час, спільними зусиллями ми цілком у змозі долати їх.

